

Marinko LOZANČIĆ

STRATEGIJSKI
KONTEKST
OBRANE
VUKOVARA

U vrijeme demokratskih promjena u Europi osamdesetih godina i raspada istočnog bloka, ujedinjenja Njemačke, te osamostaljenja niza država iz sastava bivšeg SSSR-a, bilo je realno za očekivati sličan proces i na prostoru bivše Jugoslavije (bivše zajednice), kao rezultat težnji naroda višenacionalne zajednice za samostalnošću i svojom državom. Dakle, u novim globalnim svjetskim okolnostima, bio je očekivan slijed daljnje decentralizacije bivše države, te u konačnici njen raspad.

S obzirom na velikosrpske težnje, logično se moglo predvidjeti da će Srbija pokušati izvršiti agresiju s obzirom na njen strateški interes odnosno, cilj "Velika Srbija".

Niz znanstvenih radova objavljenih na temu uzroka velikosrpske agresije interdisciplinarnim pristupom su zahvatili relevantne čimbenike agresije.

Iz objavljenih radova može se zaključiti kako se za planski ratni pohod tražio samo povod za prilagođavanje konstante političkog i vojnog djelovanja u povijesnom trenutku. Za agresiju koristila su se šira globalna krizna stanja u europskom i svjetskom kontekstu.

Velikosrpska agresija 1991. godine, poglavito usmjerena na Republiku Hrvatsku, doživjela je neuspjeh. Kroz stratešku operaciju svih instrumenata nacionalne moći, hrvatsko vodstvo u spomenutim povijesnim okolnostima, zahvaljujući uspješnoj obrani od velikosrpske agresije, u kojoj je Vukovar imao posebno strateško značenje, te istodobnoj diplomatsko-političkoj djelatnosti, ostvaruje strateški povijesni cilj hrvatskog naroda - samostalnu međunarodno priznatu Republiku Hrvatsku.

Metode rada

Temeljne metode rada:

- korištenje teorijske i empirijske literature;
- statističke metode i analize;
- grafički i kartografski prikazi;
- kvantitativni i kvalitativni modeli i tipizacije.

Opća metodološka osnova je interakcijski odnos geografskih, gospodarskih, socijalnih, demografskih, povijesnih, političkih, vojnih i drugih odrednica i njihov utjecaj na uzroke i provedbu velikosrpske agresije te ulogu obrane Vukovara u kontekstu glavnog političkog cilja - međunarodnog priznanja Republike Hrvatske u razdoblju rušenja bipolarnog svijeta 1990-ih godina.

Uzroci velikosrpske agresije

U nizu uzroka velikosrpske agresije geostrategijske i demogeografske manipulacije nameću se kao temeljne (Šterc, Pokos, 1993., Pepeonik, 1992.). U planovima velikosrpskih ideologa prisutna je stalna težnja manipuliranja demografskim činjenicama, s ciljem dokazivanja što veće prostorne rasprostranjenosti i zastupljenosti Srba, kao podloge opravdanju prostornom teritorijalnom posezanju bitnom sa stajališta međunarodnog priznanja istog. Za ostvarenje tog cilja, polazeći od teze velikosrpskih ideologa, kako globalne promjene u svijetu treba uvijek iskoristiti za novo teritorijalno proširenje (Pavličević, 1993.), korištena su zbivanja i procesi velikih geopolitičkih i geostrategijskih promjena posebice na prostoru Europe, odnosno svijeta s obzirom na značenje i moć europskih sila u tadašnjem svjetskom političko-gospodarskom poretku.

U dugom povijesnom razdoblju razvoja velikosrpske ideje i težnje za teritorijalnim proširenjem, zasigurno središnje mjesto zauzima srpski nacionalni program "Načertanija" Ilije Garašanina, koji je utjecao na sve ostale velikosrpske ideologe u različitim povijesnim okolnostima.¹

1 Bit će to i podloga stvaranja "Memoranduma" SANU, koji će predstavljati intelektualnu potporu i uzrok velikosrpske agresije 1990-91., na prostore veliko-srpskih teritorijalnih posezanja, a posebice na Republiku Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Garašanin je u propasti turskog, vidi mogućnost obnove srpskog carstva kao "historijskog prava", na kojemu se treba temeljiti državni kontinuitet i ujedinjenje Srba na južnoslavenskom prostoru. "Dakle, Načertanije nije nikakav program južnoslavenskog ujedinjenja, nego najprije program osvajačke srbijanske politike na Balkanu tog doba, u kojemu je posvema bjelodano razrađena koncepcija velikosrbijanske politike" (Milardović, 1991.). Demografskim manipulacijama u tom kontekstu, na prostorima velikosrpskih imperijalnih interesa sukladno principu "opšteg sojedinjenja sviju serbalja", Garašanin ne poznaje ni jedan drugi narod osim

Tobožnje znanstveno utemeljenje Garašaninovog plana daje Vuk Karadžić 1848. godine objavljivanjem "Srbi svi i svuda". Opravdavajući potrebu proširenja teritorija, Karadžić se poslužio metodom krivotvorenja narodnosne komponente. Govori o jezičnom jedinstvu, trojednom ili troplemenom narodu (Srbi, Hrvati i Slovenci). Posebno zainteresiran za prostore Hrvatske i Bosne i Hercegovine naglašava: "Ovako ja, otprilike, mislim da su rimski i turski Srbi izgubili svoje narodno ime" i dodaje "jer ako neće da su Srbi, oni nemaju nikakvoga narodnog imena" (Brandt i suradnici 1991., 85).

Karadžić je na prostorima velikosrpskih težnji "...sveden na sljedeću formulu: svi pravoslavci (dakle i Crnogorci i Makedonci) su, naravno, Srbi; bosanski muslimani (pa čak i dio albanskih muslimana) poislamljeni su pravoslavci, i opet Srbi; svi koji su kroz povijest otpali od srpstva zbog "prelaska" na drugu vjeru, mogu se i trebaju vratiti "veri svojih otaca" tj. pravoslavlju, a samim tim i srpstvu. Jedini koji su katkad bili pošteđeni te logike bili su Slovenci, te Hrvati kajkavskog i čakavskog narječja. Rezultat takvog razmišljanja jest poticanje uvjerenja da na prostoru južnoslavenskih zemalja, osim Bugara, žive zapravo Srbi ili, pak, da su Srbi kudikamo najrasprostranjeniji i najbrojniji narod u ovom dijelu Europe" (Klemenčić, 1993., 288).² U očekivanju novih vojno-političkih pa i ratnih previranja na europskom prostoru, posebice na njenom jugoistočnom dijelu, Nikola Stojanović 1902. godine piše članak u "Srbobranu" pod naslovom "Do istrage vaše ili naše" iz kojeg su vidljive velikosrpske namjere autora. Iako govori o zajednici Južnih Slavena, Stojanović, po spomenutom autoru, osim Srba na prostoru od prvorazrednog velikosrpskog interesa (BiH i Hrvatska) ne vidi niti priznaje druge narode osim Srba.³

I ostali značajniji velikosrpski ideolozi kao što su bili Jovan Cvijić i Vasa Čubrilović vidljivo pokazuju različitost kriterija u dokazivanju rasprostiranja srpskih etni-

srpskog. Tako primjerice dva bosanska naroda, srpski i hrvatski proglašava Srbima dvaju vjerozakona, dok treću vjersku zajednicu muslimane potpuno negira. Dakle, Garašanin narode na prostorima velikosrpskih imperijalnih interesa, svrstava u srpske, a ne južnoslavenske, prema tome je njegova koncepcija velikosrpska i teži stvaranju "Velike Srbije".

2 Karadžićevo "Srbi svi i svuda" nakon stoljeća i pol, u novim povijesnim okolnostima zamjenit će Milošević, ali s istim ciljem pod parolom "Svi Srbi u jednoj državi".

3 Posebice se bavi negiranjem hrvatskog naroda, kao najveće zapreke ostvarivanju spomenutih ciljeva te piše: "Hrvati niti imaju posebnog jezika, ni zajednice običaja, ni čvrstog jedinstvenog života, ni, što je glavno, svesti o međusobnoj pripadnosti, i stoga ne mogu biti posebna narodnost" i dodaje "...ali su na putu da postanu - srpska narodnost".

čkih skupina na prostorima srpskih teritorijalnih težnji. Tako Čubrilović držeći razmještaj Albanaca strategijskim problemom po srpske nacionalne interese, nudi prijedlog njihovog raseljavanja (Beljo, 1997.). Pišući 1937. godine memorandum za Stojadinovićevu vladu predlaže način promjene nacionalne strukture u korist srpske nacije koji ne smije biti sukladan europskim kriterijima već, "balkanskim" - nasilno iseljavanje.

Po Brandtu i suradnicima (1991., 113), posebice detaljno obrazlaže plan promjene nacionalne strukture. Ne slažući se s mirnom kolonizacijom, Čubrilović od useljavanja ne odustaje ali predlaže kako taj proces mora biti planski i istodoban s procesom "raseljavanja Arnauta u masi". Dakle, već tada, pedeset godina prije ponovne vojno-policijske okupacije Kosova 1981. godine, predlaže planirano i dobro operacionalizirano etničko čišćenje iz velikosrpske interesne prostorne zone. Razlika je bila u tome što je Miloševiću "pitanje Kosova" predstavljalo podlogu manipulacije u procesu oblikovanja srpskog javnog mnijenja odnosno, homogenizacije "ugroženog" srpskog naroda za velikosrpsku agresiju na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu.

Poučeni Čubrilovićem i ostalim velikosrpskim ideolozima, Srbi će sukladno istim ciljevima upravo tu, za Balkan primjerenu, metodu koristiti i kasnije u agresiji na Hrvatsku i BiH. Za specijalne zadaće etničkog čišćenja, kao što su masakriranje, silovanje i druge krvave i brutalne metode, ponajviše nad civilnim stanovništvom, koristit će poglavito "nekontrolirane" četničke postrojbe na čelu sa samoproglashenim srpskim vojvodom Vojislavom Šešeljem i Arkanove dobrovoljce.

Ocjenjujući vlastitu agresiju kao građanski rat, nastojat će pred međunarodnom javnošću prikriti krajnje političko-teritorijalne ciljeve i imperijalni karakter srpske oružane sile, nastale raspadom JNA. Srbizirana vojska, koja će se kasnije preoblikovati u srpsku imperijalnu silu, bila je garancija plana, po kojem je na ruševinama bivše zajednice, poglavito po "etničkom kriteriju", napokon trebalo formirati granice "Velike Srbije".

Operacionalizacija velikosrpske ideje u Jugoslaviji

Nit velikosrpske ideje, sukladno povijesnim okolnostima i geopolitičkom stanju u Europi i svijetu, proteže se i operacionalizira i kroz sve vrijeme postojanja Jugoslavije.

Velikosrpska nastojanja bilježimo od samog nastanka monarhističke Jugoslavije, koja se nastavlja i u ratnim

prilikama II. svjetskog rata. U nešto blažem, “prigušenom” obliku, kroz proces srbizacije. Srpski hegemonizam bit će daljnje obilježje i u komunističkoj Jugoslaviji.

Marinko Lozančić
**Strategijski kontekst
obrane Vukovara**

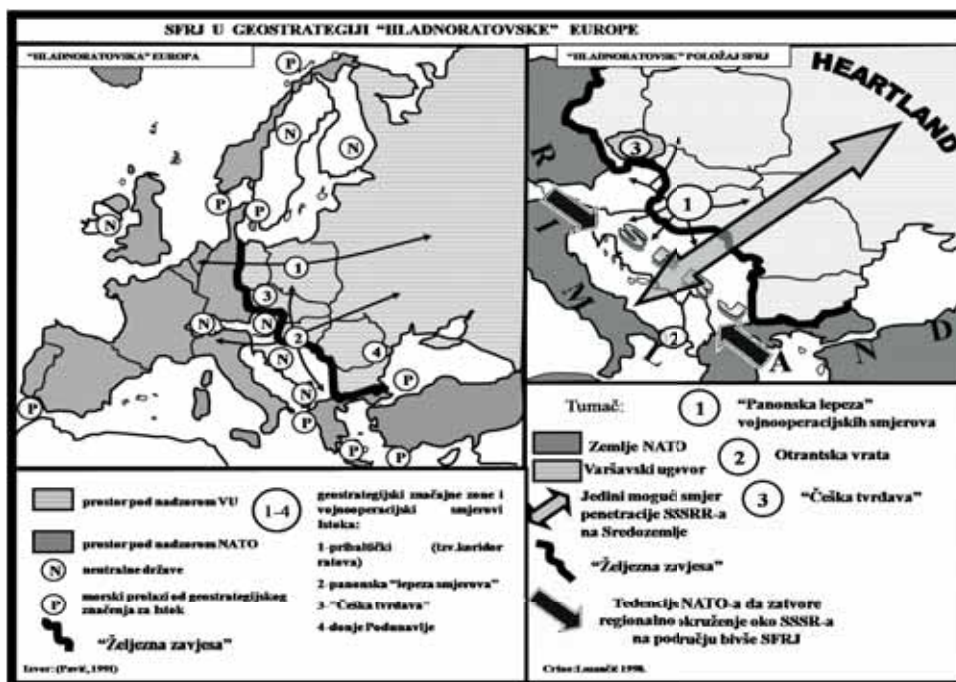
Realizacija velikosrpskih težnji u komunističkoj Jugoslaviji

Vojni poraz četničkih snaga u II. svjetskom ratu značio je i još jednu povijesnu nemogućnost realizacije velikosrpskog plana teritorijalnog širenja na zapad, na račun današnjeg državnog teritorija Hrvatske i Bosne i Hercegovine, do poznate crte Virovitica - Karlovac - Karlobag. No, to nije značilo i definitivni poraz velikosrpske opasnosti koja se nastavila drugim metodama, sukladno novim prilikama, u “novoj” državi južnih Slavena i međunarodnom okružju. Velikosrpska hegemonija nastavit će se sve do novih globalnih geopolitičkih promjena u svijetu 1980-ih godina, kada započinje rasplet i kraj umjetno, u ime i za interese samo jednog - srpskog naroda, stvorene višenacionalne državne zajednice.

Jugoslavija se od početne faze Hladnog rata pa do globalnih društvenih i političkih procesa - osamdesetih godina prošlog stoljeća - našla na “Željeznoj zavjesi” koja se protezala od Baltika do Jadranskog mora. Ključni geostrategijski sadržaji Europe kao što su “Panonska lepeza” vojnooperacijskih pravaca (prostor Mađarske) i Otrantska vrata bitno su definirala njen križni položaj između tendencija NATO-pakta i Varšavskog ugovora (Slika 1.), Zapad je morao tako podržavati njenu cjelovitost u kontekstu globalne i regionalne konfrontacije s Istokom, tim prije što je bila riječ o socijalističkoj zemlji koja je već po samom društveno-gospodarskom i političkom modelu bila sukladna sovjetskom.

Neutralna i cjelovita (unitarna) Jugoslavija kao snažan vojnopolitički čimbenik, sa svojom važnom protusovjetskom ulogom sprječavanja penetracije ruskih sredozemnih interesa, odgovarala je i uklapala se u strategijske odrednice politike Zapada (Pavić, 1991.). S druge strane njena neutralna pozicija predstavljala je prostorni kopneni diskontinuitet NATO saveza što je odgovaralo Istoku.

Globalna geostrategijska uloga “tampon” zone bila je rezultat vremena i prostora, a njena cjelovitost bila je rezultat političkog kontinuiteta kako Zapada, poglavito V. Britanije i Francuske, tako i Istoka, odnosno Rusije.

Slika 1. "Hladnoratovski" položaj SFRJ

Ideologija je bila jedino sporno polje sukoba tog geostrategijskog vrlo značajnog prostora. Međutim, razlike i sporovi na tom polju bili su od drugorazrednog značenja u odnosu na državnu cjelovitost. Geostrategijska pozicija koja je odgovarala Istoku i Zapadu bila je uvjet njenog opstanka ali i razvoja daljnje velikosrpske hegemonije i unitarizaciju na cjelovitom prostoru. Kada je riječ o ideologiji, valja naglasiti, da je Jugoslavija i u ovom pogledu imala potporu određenih, vrlo utjecajnih: "...europskih ljevičarskih političkih krugova..." (Šakić, 1993., 224).

Tako su, podrška svjetskih središta moći cjelovitosti države i utjecaj sovjetske komunističke ideologije, uvjetovali nastavak kontinuiteta procesa unitarizacije i sveopće centralizacije iz vremena Kraljevine Jugoslavije. Velikosrpski politički krugovi imali su stalan unitaran odgovor na svaki pokušaj federalizacije, uvijek se prilagođavajući novonastalim unutarnjim okolnostima. Međunarodne okolnosti, zasnovane na ravnoteži snaga, nisu bile povoljne za značajnije i radikalnije promjene na prostoru bivše zajednice (njeno rušenje, stvaranje "Velike Srbije"...), ali su bile dovoljno povoljne za osiguranje velikosrpskih interesa.

Globalna geopolitička situacija u svijetu 1980-tih godina

Da bismo mogli objektivno prosuditi velikosrpske ciljeve 1980-ih godina, pored raščlambe povijesnih velikosrpskih težnji potrebno je promotriti i globalne geopolitičke odnose u svijetu, te u tom kontekstu i događanja na prostoru bivše zajednice.

Globalnu geopolitičku situaciju u svijetu nakon utemeljenja dva vojno-politička saveza, karakteriziraju vojno-političke, ekonomske i ideološke suprotnosti nastale kao posljedica razgraničenja kojim je raspolovljen europski kontinent. Poslijeratna Europa počivala je na dva sustava utemeljena na dubokim podjelama, strahu i međusobnom nepovjerenju.

Temeljem nove podjele SSSR je zavladao najvećim dijelom euro-azijskog kopnenog prostora, Mackinderovim "Heartlandom", te je na taj način stvorena geostrategijska podloga razvoja najmoćnije svjetske velesile.

Posebice značajan bio je nadzor SSSR-a na prostoru Istočne i najvećim dijelom Srednje Europe, osiguravši tako teritorijalni kontinuitet do "Češke tvrđave", najvažnijeg i najpovoljnije lociranog dijela Varšavskog ugovora, te do "Panonskog raskrižja" geostrategijskih koridora (Slika 1.).⁴

Oslanjajući se ne samo na vojnu moć, već i na komunističku ideologiju, tada rasprostranjenu širom svijeta, započela je njegova hegemonistička ekspanzija nadzora značajnih geostrategijskih interesnih zona diljem svijeta. Jedan od bitnih geostrateških ciljeva četrdesetogodišnjeg ruskog carstva bilo je nastojanje istjerivanje Amerike iz Euroazije preko Atlantskog i Tihog oceana. Ovaj Staljinov hladnoratovski strateški cilj ima korijene još u tajnim njemačko-sovjetskim pregovorima s Hitlerom u slučaju, tada očekivane, pobjede sila osovine u II. svjetskom ratu (Brzezinski, 1994.).

Kao jedan od značajnijih događaja, koji će utjecati na kasniji tijek zbivanja na europskom Istoku i promijeniti globalne odnose u svijetu, bilo je zasigurno ustoličenje pape Ivana Pavla II. 1978. godine. Upravo će njegova potpora, domovini Poljskoj, biti od posebnog značenja za početak demokratskih promjena. Štrajkovi u Poljskoj 1980. godine,

⁴ S geostrategijskog stajališta, posebno značenje za Istočni blok imale su DDR i ČSSR zbog izravnog dodira s NATO - savezom. DDR i Poljska, kao i SR Njemačka, participirali su u nadzoru tjesnaca koji vode iz Baltika, a položajem u „koridoru ratova“ bile su tamponski prostor prema NATO-u. Međutim na jugu su imale teritorijalno blokovski kontinuitet sa ČSSR-om (i dalje Mađarskom), a prema istoku neusporedivo veću dubinu ratišta od one natovske prema zapadu. S druge strane i koridor ratova, u dijelu od granice SR Njemačke-DDR pa sve do Moskve, osiguran "Češkom tvrđavom", te savezničkim i sovjetskim teritorijem na jugu bio je pod geostrategijskom dominacijom Varšavskog ugovora.

organizirani pod vodstvom sindikalnog pokreta “Solidarnost”, bit će uvod u znatno širi opseg demokratskih promjena, koje će se pod okriljem “perestrojke” Mihaila Gorbačova odvijati u zemljama sovjetskog komunističkog bloka.

U vrijeme geopolitičke tranzicije (Taylor, 1993.) s kraja 1980-tih godina ovog stoljeća najznačajnija promjena je svakako raspad Varšavskog ugovora, i gubljenje geostrategijskih prednosti SSSR-a u srednjoeuropskom prostoru.⁵

Ujedinjenje Njemačke značilo je kraj sovjetske vojno-političke moći. Bio je to događaj koji je ubrao proces već započetih demokratskih promjena i u ostalim srednjoeuropskim i istočnoeuropskim zemljama pod geostrategijskim “kišobranom” SSSR-a. Njihovo osamostaljivanje značilo je i početak kraja Varšavskog ugovora i same sovjetske države, te njihovog dotadašnjeg utjecaja na europskom pomorskom, a poglavito kopnenom prostoru. S druge strane bio je to početak širenja interesne zone Zapada duboko prema Istoku.

Kosovo 1981. – početak rušenja bivše državne zajednice

Početak 1980-ih godina, koje Pavličević (1993., 261) naziva “Doba previranja”, zbog još uvijek hladnoratovskog položaja Jugoslavije, nije bilo povoljno za radikalne promjene, ali je u svakom slučaju bio trenutak za ispoljavanje dugogodišnjih velikosrpskih težnji. Smrt Josipa Broza Tita u kontekstu početka demokratskih promjena bit će prigoda za početak pripreme za novi povijesni pokušaj ostvarenja imperijalnih ciljeva.

Tako će u novim međunarodnim i unutarnjim okolnostima, osamdesetih godina, Srbija nasilno mijenjati Ustav iz 1974. godine kada to bude sukladno njenim interesima (slučaj Kosova i Vojvodine), dok će nešto kasnije, pozivajući se upravo na isti Ustav, uporabiti srbiziranu JNA za agresiju na Hrvatsku i Sloveniju, premda je ta vojska trebala biti vojska svijeta naroda, a ničija posebno.⁶

5 Prema Taylorovoj teoriji nazvanoj analizom svjetskih sustava, razdoblje Hladnog rata, naziva se geopolitičkim svjetskim poretom. Za razliku od navedenog hladnoratovskog razdoblja, doba velikih demokratskih promjena u istočnoeuropskim zemljama, te raspada bipolarnog rivaliteta, Taylor naziva geopolitičkom tranzicijom. Takvo prijelazno razdoblje redovito nastupa nakon što jedan svjetski poredak propadne, a novi još nije uspostavljen.

6 Planskim usmjeravanjem procesa srbizacije i unitarizacije, stvarana je podloga za povoljnije okolnosti, potrebne za moguće teritorijalno širenje Srbije, jer je srpsko rukovodstvo republičke granice smatralo administrativnim, iako po Ustavu SFRJ od 1974. u članku 5. stoji: “Teritorij republika ne može se mijenjati bez pristanka republike, a teritorij autonomne pokrajine - ni bez pristanka autonomne pokrajine... Granice između republika mogu se mijenjati samo na osnovi njihova sporazuma, a ako se radi o granici autonomne pokrajine i na osnovi njene suglasnosti”.

Rušenje Jugoslavije bio je interes svih konstitutivnih naroda bivše države. Svi narodi, osim Srba imali su temeljnu inačicu - osamostaljenje, dok su Srbi imali više inačica sa zajedničkim nazivnikom - "Velika Srbija".⁷

Sam početak novog razdoblja bio je novi pokušaj, ali ne i novi scenarij, ostvarenja srpskog sna. Ponovno se, ovog puta 1981. godine, "dogodilo" Kosovo. Događaji na tom prostoru bili su novi početak, u povijesti već viđene "ugroženosti" srpskog naroda. Govori se o protjerivanju i nasilju nad Srbima i Crnogorcima, a cjelokupni događaji su označeni "kontrarevolucijom". Teza nasilja ubrzo se razvija u tezu "genocida".⁸ Tako je Kosovo postalo središnja tema rasprava na sjednicama i kongresima CK SKJ, a odluke, poput izvanrednog stanja, donosili su srbizirani državni organi.

Stvaranje dojma ugroženosti, što će pokazati i kasnija događanja na prostoru čitave Jugoslavije, bilo je u funkciji priprema realizacije velikosrpske ideje. Bio je to, zapravo, početak stvaranja potrebne razine integracije srpskog naroda, odnosno, njegove homogenizacije.⁹ Istodobno, to će biti iscenirani povod za izradu programa obrane "ugroženog" srpskog naroda izraženog u "Memorandumu" SANU, nastalog 1986. godine. Naravno, realizacija spomenutog Programa zahtijevala je vođu, koji će se "dogoditi" u osobi - Slobodana Miloševića, uz čije će ime biti vezan najkrvaviji dio prošlosti hrvatskog, ali i ostalih nesrpskih naroda bivše države.

Spomenuti "Memorandum" SANU, nastao je u prijelaznom razdoblju između hladnoratovske podjele svijeta i početka demokratskih promjena na europskom Istoku. Bio je to program koji je sukladno srpskim interesima nudio različite inačice mogućeg preuređenja Jugoslavije, a u zavisnosti o mogućim očekivanim zbivanjima na unutar-njem, ali poglavito na međunarodnom planu. Ovaj stožer-

7 Sukladno izgrađenoj nacionalnoj svijesti, temeljenoj na mislima velikosrpskih ideologa, Srbi su Jugoslaviju doživljavali kao svoju državu, jer je osiguravala temeljne povijesne zahtjeve kao što su:

- svi Srbi trebaju živjeti u jednoj državi;
- Srbi moraju biti vladajući narod, sukladno njihovim "historijskim zaslugama".

8 Tome kao "potvrda" može poslužiti "zločinački" čin nad srpskim seljakom Martinovićem. Sličan scenarij bilježimo i pred početak velikosrpske agresije na Hrvatsku 1991. godine. Poznatim "slučajem Mlinar" željelo se optužiti Hrvatsku za početak nove "genocidnosti". To će poslužiti kao argument, pred svjetskom javnošću, za opravdanje planirane agresije na Hrvatsku.

9 Integracijska funkcija je prepoznatljiva u procesu zbližavanja pripadnika iste skupine pred bliskim ili fiktivnim neprijateljem kojem se pripisuju sva negativna obilježja. Permanentnost homogenosti potiče vođa, propagandnim djelovanjem stvarajući mit o neprijatelju. Na taj način razvija agresivno djelovanje prema neprijatelju kao objektu rasterećenja (Milardović, 1991.).

ni dokument velikosrpske politike novijeg razdoblja, pored spomenutog, imao je funkciju izazivanja određenih stanja i procesa, kriza pa i samog ratnog stanja kao preduvjeta za ostvarenje zacrtanih ciljeva.

Autori "Memoranduma" podjelu Srbije na tri djela, stavljaju u kontekst "zavjereničke" koncepcije "slaba Srbija-jaka Jugoslavija", posebice za to optužujući "koaliciju" Slovenije i Hrvatske.¹⁰ Tako će demokratske promjene na Istoku, poslužiti srpskom rukovodstvu za sasvim suprotne ciljeve.

Pripremajući se za teritorijalnu ekspanziju u prvoj će se fazi "demokratskih promjena" poslužiti narodom/masom kao "demokratskim" sredstvom, koje će povesti putem "antibirokratske revolucije" ka ostvarenju vjekovnog sna - "Velike Srbije". U drugoj fazi narod će zamijeniti srbizirana JNA, a "antibirokratsku revoluciju", vojna velikosrpska agresija.

"Antibirokratska revolucija"

Pod populističkim pritiskom mitinga, odnosno uporabom naroda/mase kao "demokratskog" sredstva, provest će se ustavna rekonstrukcija Srbije. U srpnju 1988. godine "jogurt revolucijom" pada "autonomaška vlast" u Novom Sadu, a u siječnju 1989. godine "pala je Vlada usred Titograda". Nedugo zatim uvedeno je i izvanredno stanje na Kosovu. Tako su stvoreni svi potrebni preduvjeti za nasilno ustavno redefiniranje Srbije. Cilj je konačno dosegnut 28. ožujka 1989. godine, kada su proglašeni amadmani na Ustav Srbije.

Time su nasilno ukinute autonomne pokrajine, a Crna Gora postala ono što je Milošević i planirao - "drugo oko u glavi" velikosrpske politike. Tako je Srbija nadzorom Vojvodine (kao dijela "panonske lepeze" komunikacijskih smjerova), vardarsko-moravske udoline, te izlaskom na crnogorsko primorje (Jadransko more), učvrstila geostrategijski položaj kao osnovicu za daljnje teritorijalno proširenje.

10 Ove dvije spomenute republike, "centri moći", po Brandtu i suradnicima (1991., 287), bile su optužene i za neizravnu "ugroženost" Srba na Kosovu, sa ciljem - daljnjeg jačanja homogenizacije i usmjeravanja agresije, ne samo prema Albancima, već zbog Kosova, i prema spomenutim neprijateljima srpskog naroda. Za "diskriminaciju" srpskog naroda, ne slučajno, posebice se optužuje Hrvatska, što će pokazati i kasniji slijed događanja. Kao i kroz povijest, ona će biti najveća brana velikosrpskim težnjama, kako u političkom tako i u vojnom pogledu, što će potvrditi i velebne pobjede Hrvatske u Domovinskom ratu.

Nedugo zatim Milošević će najaviti novu bitku za - "jaku Srbiju-jaku Jugoslaviju". Time će otpočeti nova faza borbe za - "modernu federaciju", odnosno, unitarnu državu, a zapravo, s obzirom na očekivani otpor zapadnih republika, za rušenje postojeće Jugoslavije.

Širenje "antibirokratske revolucije" na Hrvatsku i Sloveniju doživjet će poraz, što će dodatno homogenizirati srpski narod, a unutarnje imperijalističke naboje usmjeriti na spomenute republike.

Na pokušaj jačanja opcije unitarizacije Jugoslavije kroz model "moderne" federacije, Hrvatska i Slovenija, a zatim i druge republike, odgovorit će, nakon raspada SKJ, raspisivanjem višestranačkih izbora, a novouspostavljene demokratski izabrane vlasti predložiti će 4. listopada 1990. godine model konfederalnog preuređenja Jugoslavije.¹¹

Temeljno polazište ovog modela ogledalo se u prijedlogu stvaranja dobrovoljnog saveza suverenih država (Model konfederacije u Jugoslaviji, 1990.). Ta dva sadržajno suprotna i nepomirljiva stajališta, velikosrpskog na jednoj i težnja k osamostaljenju na drugoj strani, predstavljat će zapravo inscenirani povod Srbije za planiranu vojnu agresiju protiv "rušitelja" Jugoslavije, dok je ona ulogom "branitelja" trebala dobiti povjerenje i podršku međunarodne zajednice za stvaranje nove države po mjeri velikosrpskih interesa. **Time je zapravo počela strategijska operacija svih čimbenika velikosrpske moći, u ovom slučaju političko-diplomatske te informacijsko-medijske, a nešto kasnije i izravno vojne odnosno ratne, s jasnim političkim ciljem – "Velika Srbija".**

Političko vodstvo na čelu sa Slobodanom Miloševićem, preko oporbenih stranaka te vojnih, intelektualnih i crkvenih krugova, zastupa jedinstveno stajalište o ustro-

11 Hrvatsko-slovenski prijedlog konfederalnog modela buduće državne zajednice bio je u suprotnosti s velikosrpskim interesima iz slijedećih razloga:

- osigurao bi daljnju decentralizaciju Jugoslavije i dugoročan proces mogućeg osamostaljenja republika mirnim putem;
- Srbija bi izgubila još jednu povijesnu prigodu da se u tijeku globalnih geostrategijskih promjena u svijetu, kakve su bile tih godina, teritorijalno proširi na Zapad;
- ne bi postojali rušitelji Jugoslavije (Slovenija, a posebice Hrvatska), potrebni u srpskom scenariju ustrojavanja "Treće/nove Jugoslavije" - u biti "Velike Srbije".

Tako je prijedlog konfederalnog modela Jugoslavije Srbija proglasila projektom njenog rušenja. Zapravo, to je značio i unitarni prijedlog srpske strane, s obzirom na očekivano neprihvatanje ostalih republika (osim nasilno nametnutog prosrpskog vodstva Crne Gore). Za razliku od matičnih republika nesrpskih naroda, kojima je jedini cilj bio osamostaljenje, za Srbiju je rušenje bivše države značilo novu prigodu za teritorijalno proširenje.

javanju nove države na sljedećim temeljnim velikosrpskim interesima/ciljevima:

- svi Srbi moraju živjeti u jednoj, teritorijalno što većoj državi, pa makar u njoj Srbi bili ispod polovične relativne većine (u takvom slučaju bi se primijenila, u povijesti već viđena, a na Kosovu u razdoblju s početka osamdesetih ponovno isprobana, metoda etničkog čišćenja, koja će se nastaviti i u daljnjoj velikosrpskoj agresiji);
- republičke granice su “administrativne”, što podrazumijeva potrebu za razgraničenjem između onih naroda koji žele ostati u Jugoslaviji i onih koji to ne žele.

Ovako planirana “Velika Srbija” trebala je osigurati geostrategijsku prednost na prostoru jugoistočne Europe dominacijom na Jadranskom pročelju, srednjem Podunavlju, te na prostoru Balkanskog poluotoka. Postavljeni zahtjevi/ciljevi, u uvjetima kada su samo Srbi doživljavali “novu” Jugoslaviju kao svoju, značili su u biti **uvod u neizbježno ratno stanje**.

Uloga “JNA” u pripremi i provedbi velikosrpske agresije

Srpski ratni pohod postajao je sve realnija inačica za čiji je krajnji uspjeh bila potrebna potpora svjetskih središta moći. Ostvarenje velikosrpskog političkog strategijskog cilja podrazumijevalo je interakciju i kordinirano djelovanje politike i svih ostalih čimbenika, a posebice vojne moći. Tako je vojna inačica bila sve realnija. Dugogodišnji čuvar “bratstva i jedinstva” – “JNA”, uz srpske intelektualce, političare, Pravoslavnu crkvu, jugoslavenski i diplomatski aparat (Šakić, 1997.), postat će glavni akter pripreme i vođenja rata u interesu samo jednog - srpskog naroda.

To, dakako, neće biti slučajno. Bit će to očekivani rezultat dugo pripremane i provođene srbizacije. Kadrovske mehanizme, koji je trebao osigurati dominaciju srpskih kadrova u vojsci i policiji, sustavno je, pod utjecajem Rankovića, kreiran još tijekom II. svjetskog rata (Supek, 1992.; Šakić, 1997.), a nastavit će se i u komunističkoj Jugoslaviji, posebice nakon Titove smrti.

Sukladno “Memorandumu”, i srbizirani vojni vrh, za gospodarsko osiromašenje Jugoslavije, optužit će Ustav iz 1974. godine, te naravno republike Sloveniju i Hrvatsku (Radinović, 1990.; Kadrijević, 1993.). Ove republike bit će optužene i za rušenje Jugoslavije, iako se “JNA” već sredinom osamdesetih godina, vojno-teritorijalnim preustroja-

vanjem pripremala za njeno rušenje i stvaranje neke “nove” Jugoslavije koju neće opterećivati srpsko-hrvatski sporovi, jer kako ističe Radinović: “... na stabilnost Jugoslavije, od njenog formiranja do sada, najnegativnije utiče srpsko-hrvatski spor, koji je doveo do sloma Kraljevine Jugoslavije 1941. godine. Taj sukob je uslovio da, do sada, nijedan društveno-ekonomski sistem u Jugoslaviji nije imao uspjeha” (Radinović, 1990., 18).

Dakle, i prema Radinoviću, prema mnogim vojnim analitičarima, te najvećem vojno-političkom strategu “JNA”, bivša zajednica bila je potrošena. Očekujući njen raspad autor naglašava pravo naroda na odcijepljenje poričući istodobno to isto pravo republikama.

Pripremajući plan velikosrpskih osvajanja, bit ustavnih načela iz 1974. godine, a koja su se odnosila na organizaciju obrane i davala velike ovlasti republikama, Armija je počela rušiti još 1985. godine kada je donešena odluka o preustroju OS SFRJ. To je bio početak napuštanja armijske strukture koja je do tada bila sukladna teritorijalnom prostiranju republika, osim teritorija Hrvatske nad kojom je nadzor bio podijeljen između 5. i 7. armije (Slika 2.). Takav sustav obrane, ako se uzme u obzir i teritorijalna obrana, imao je “republičko” obilježje.

Prostorna decentralizacija Armije po principu teritorijalnog nadzora - jedna armija, republika; jedan korpus, autonomna pokrajina, pri čemu su zapovjednici bili iz redova matičnog naroda trebalo je žurno ukinuti (Domazet, 1997.).

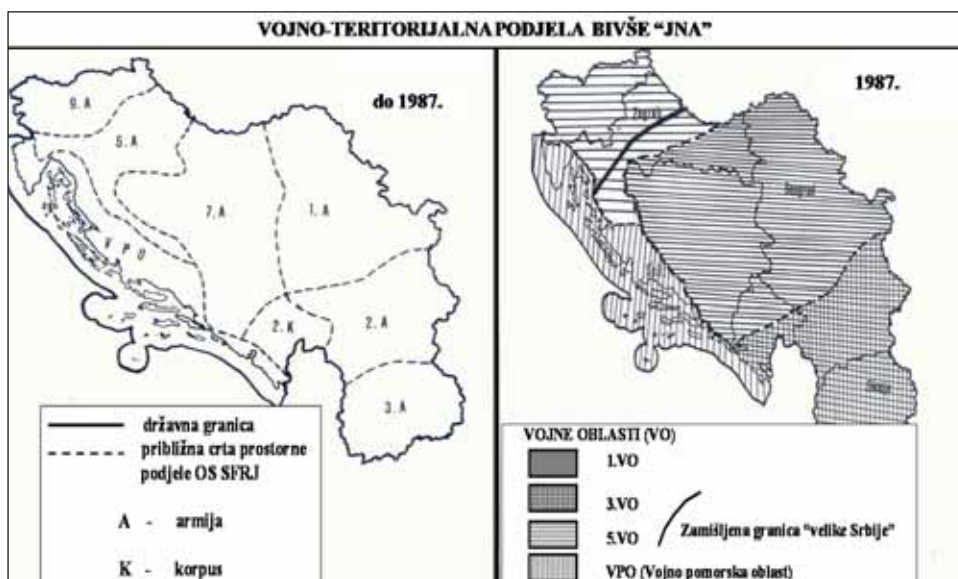
Negirajući federativni ustroj države te ne uvažavajući republičke granice, koje su i za “JNA”, sukladno velikosrpskoj politici, bile “administrativne”, šest armija kopnene vojske zamijenit će 1987. tri vojišta, odnosno, vojne oblasti (VO). Tako će novi obrambeni ustroj po svojoj teritorijalnoj organizaciji i sustavu zapovijedanja biti sukladan političkom planu velikosrpskih težnji. Naime, prostorni nadzor Prvog i Trećeg vojišta te Vojno-pomorske oblasti, odgovarat će maksimalističkoj inačici “Velike Srbije”.

Zapadna granica “Velike Srbije” postat će prikriveni politički cilj, a teret povijesne odgovornosti bit će povjeren upravo “JNA”, odnosno, srpskim i prosrpskim crnogorskim generalima i visokim oficirima. Oni su upravo na prostoru 5. VO, koja je obuhvaćala Sloveniju i strategijski najznačajniji dio Hrvatske - središnju Hrvatsku, činili oko 75% kadrova te kategorije, dok je udio Hrvata bio tek 15%.

Prilagođavajući se međunarodnim okolnostima 1990. godine vojni vrh, prikrivajući stvarne namjere, nastavlja s prosudbama nerealnih vanjskih prijetnji. Tako primjerice

Radinović (1990.) ukazuje kako je europskim silama pa i SAD-u interes jedinstvena Jugoslavija, ali s druge strane smatra kako će iste sile učiniti sve kako bi se promijenio unutarnji društveni poredak, što će dakako, po njima, razbiti Jugoslaviju.

Kadijević (1993., 7) slično ukazuje na opasnost od njemačkog imperijalizma kojega podržavaju SAD s ciljem: “... da razbiju Jugoslaviju”, a govoreći o načinu njenog razbijanja ukazuje na “... građanski rat kao najefikasniji”. Autor upozorava kako glavnu opasnost po europsku stabilnost predstavlja ujedinjenje Njemačke i njena težnja da zagospodari Europom, pa čak i da se teritorijalno proširi na prostor Balkana. Za sve je to, po njemu, potrebno razbiti Jugoslaviju, a to će pokušati preko: “... Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine do sadašnjih pozivanja i guranja u rat Albanaca i Muslimana u Srbiji i Crnoj Gori”.

Navedena razmišljanja visokih vojnih dužnosnika “JNA” ukazuju na scenarij u kojem je pripremanje za “obranu” Jugoslavije, zapravo bilo planiranje njenog rušenja. Dakle, čitava koncepcija pripreme velikosrpske agresije, u kojoj su SANU i “JNA” vodile glavnu riječ, zahtijevala je proizvodnju “rušitelja” Jugoslavije, kroz stanje “građanskog rata”, naravno, uz potporu Njemačke. Kako bi se pridobila podrška međunarodne zajednice za planirani imperijalni ratni pohod, njen “spasitelj” Srbija, propagandnom je djelatnošću preko naslijeđene srbizirane diplomatske mreže,

za glavnog rušitelja proglasila upravo Hrvatsku - najveću zapreku velikosrpskom teritorijalnom širenju.

Kao što je već naglašeno, Hrvatska je nesporno imala nacionalni interes u rušenju bivše državne zajednice, ali s ciljem ostvarenja državne samostalnosti. Međutim, njen glavni rušitelj, bila je Srbija - jugoslavenski hegemon i nositelj bitnih poluga državne moći, koja je posjedovala i nadzirala srbiziranu jugo-vojsku, policiju i diplomaciju. Pripremajući scenarij "građanskog rata", zadaću njegovog "zaustavljanja" dodijelit će "JNA", time prikrivajući imperijalni cilj rušenja bivše države, odnosno velikosrpske agresije.¹²

Sukladno velikosrpskim planovima, Armija će već 1990. godine otpočeti s agresijom na zapadne granice "nove Jugoslavije", javno se svrstavajući na stranu Srbije. Ratni pohod će opravdati borbom za "Jugoslaviju" i za sve one narode koji žele u njoj živjeti (sukladno njihovim željama i očekivanjima želio je samo srpski), te zahtijevati "razgraničenje", proglašavajući pri tome republičke granice "administrativnim".

Velikosrpska agresija

Operacionalizacija plana provedbe strategijske velikosrpske operacije 1990-tih godina sve je više zahtijevala sustavnu uporabu vojnog čimbenika odnosno, provedbu borbene vojne operacije – ratnog pohoda.

Demogeografski procesi na prostoru bivše državne zajednice nisu jamčili temeljne uvjete za srpsku manipulaciju međunarodne zajednice u pokušaju stvaranja "Velike Srbije". Naime, proces koji je sukladno planovima velikosrpskih ideologa trebao osigurati što veću prostornu nazočnost i raširenost srpskog stanovništva na prostoru bivše državne zajednice, bio je suprotan očekivanom. Desetljećima na popisima stanovništva nakon 1945. godine broj Srba, posebice u relativnom smislu, sve je manje bilo kako na razini bivše državne zajednice, tako i na razinama republika i Kosova kao autonomne pokrajine. Jedini prostor na kome su Srbi bilježili rast apsolutnog i relativnog udjela u nacionalnoj strukturi bio je prostor srbizirane Vojvodine

12 Uporaba teze "građanskog rata", koja će biti zastupljena i u dijelu svjetskog javnog mnijenja, bilo je u funkciji prikriivanja oslobodilačkog i obrambenog obilježja rata kojeg su vodili nesrpski narodi, odnosno imperijalne agresije koju je vodila Srbija, u biti će stvarati podlogu za prikriivena velikosrpska osvajanja.

Tablica 1.

Razmještaj i prostorni udio
Srba na prostorima republika
i pokrajina bivše državne
zajednice (%)

Prostor	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	1991/48
I. Relativni udio							
BiH	44,3	44,4	42,9	37,2	32,0	31,4	0,70
Crna Gora	1,8	3,3	3,0	7,5	3,3	9,3	5,10
Hrvatska	14,5	15,0	15,0	14,2	11,5	12,2	0,84
Makedonija	2,6	2,7	3,0	2,8	2,3	2,2	0,84
Slovenija	0,5	0,8	0,9	1,2	2,2	2,4	4,80
Srbija	73,8	73,8	74,6	71,2	66,4	65,8	0,89
Uža Srbija	92,1	91,7	92,5	89,5	85,4	87,3	0,94
Kosovo	23,6	23,5	23,5	18,4	13,2	10,0	0,42
Vojvodina	50,6	51,1	54,9	55,8	54,4	57,3	1,13
SFRJ	41,5	41,7	42,9	39,7	36,3	36,2	-
II: Razmještaj							
BiH	17,3	17,9	18,0	17,1	16,2	16,1	0,93
Crna Gora	0,1	0,2	0,2	0,5	0,2	0,6	6,0
Hrvatska	8,3	8,3	8,	7,7	6,5	6,8	0,81
Makedonija	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,5	1,0
Slovenija	0,1	0,2	0,2	0,2	0,5	0,6	6,0
Srbija	73,7	72,9	73,1	73,9	75,9	75,4	1,02
SFRJ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981., po nacionalnom sastavu po opštinama. Konačni rezultati. Državni zavod za statistiku. Beograd. 1982.

Statistički bilten br.1934, (1992). Prvi rezultati popisa stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991., Nacionalni sastav stanovništva po opštinama. SZS. Beograd.

Izvori uzroka agresije, planovi i ideje velikosrpskih ideologa, ukazivali su na jasan smjer teritorijalne ekspanzije u smjeru Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Južni dio Srbije bio je već demogeografski izgubljen, što je posebice vrijedilo za prostor Kosova koje će poslužiti za homogenizaciju srpstva potrebitog za novi povijesni pokušaj dosezanja imperijalnih ciljeva (Slika 3.). Prostor Sandžaka na kojem su Srbi bilježili stalni trend pada re-

lativnog udjela u nacionalnoj strukturi kako na crnogorskom tako i na srpskom dijelu, ali i cjelovitom prostoru, premda vjerski i etnički složen, neće biti izložen velikosrpskoj agresiji. Geostrategijsko, te prostorno-funkcionalno značenje na spojnici Srbije i Crne Gore, imat će bitan utjecaj izbjegavanja kriza i ratnih događanja na ovom prostoru, ali i potvrda kako su krizama u funkciji velikosrpske agresije i samom agresijom upravljali jugoslavenski odnosno srpski politički krugovi.

Marinko Lozančić
**Strategijski kontekst
obrane Vukovara**

Slika 3.
Smjer velikosrpske ekspanzije

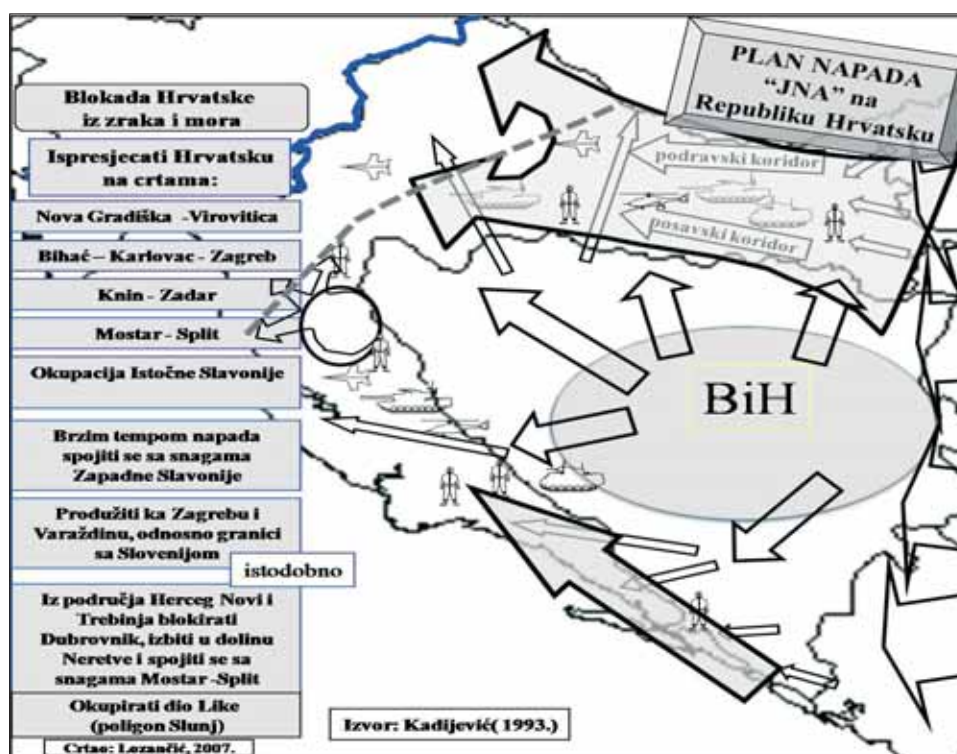
Sličan proces pada relativnog udjela Srba u ukupnoj nacionalnoj strukturi zabilježen je i na prostornom južnom kontinuitetu spomenuta dva prostora – jugoistoku Srbije (Tablica 2.). Posebno zabrinjavajući za velikosrpske ideologe bio je trend rasta Albanaca u općinama Preševu i Bujanovac na geostrategijski vrlo bitnom moravskovardarskom koridoru. Taj demogeografski proces bio je u toliko opasniji što je ukazivao na trend prostornog širenja albanske populacije izvan teritorija Kosova, te potiskivanja srpske nacionalne populacija prema sjeveru.

Tablica 2.

Demografska dinamika nacionalne strukture južnog područja Srbije – relativni udio									
Nacionalnost / prostor	Kosovo			Sandžak			Jugoistok Srbije		
	1971.	1981.	1991.	1971.	1981.	1991.	1971.	1981.	1991.
Srbi	18,00	13,22	9,99	31,78	25,46	26,80	64,80	62,20	60,40
Crnogorci	2,53	1,70	1,02	24,17	24,98	19,29	-	-	-
Muslimani	2,03	3,69	2,93	40,78	46,29	51,15	-	-	-
Albanci	73,66	77,42	82,24	-	-	-	19,50	23,00	26,40

Izvor: Dokumentacija popisa stanovništva 1961., 1971., 1981., 1991.

Velikosrpska agresija započinje prikrivenim vojnim djelovanjem bivše “JNA”, koja u početnom scenariju, u cilju dokazivanja teze kako je riječ o “građanskom ratu”, igra ulogu tzv. tampon zone. Međutim, jedan od glavnih aktera pripreme i provedbe ratnog pohoda, imao je jasan vojnostrategijski cilj – dosezanje granice Slovenije u kontekstu ostvarenja političkog cilja “Velike Srbije” na granici Virovitica-Karlobag (Kadijević, 1993.). Isti autor izlaže plan napada koji se temelji na vojnogeografskim obilježjima teritorija Republike Hrvatske, posebice interakciji utjecaja geografskog oblika i veličine, te vojnog čimbenika. Zbog vrlo složenog oblika Republike Hrvatske, odnosno male dubine bojišta, posebice na njenom istočnom i južnom dijelu, plan napada je podrazumijevao njeno presijecanje, po kraćoj osi sa prostora Bosne i Hercegovine, koje bi imalo za posljedicu prekid prostorno-funkcionalnih procesa i odnosa s krajnjim vojnim ciljem potpune okupacije cjelovitog državnog teritorija (Slika 4.).

Slika 4.
Plan napada "JNA"

Sustavno upravljanje krizom na čitavom prostoru bivše državne zajednice započeto "ugroženošću" srpskog naroda na Kosovu nastavit će se istom manipulacijom u pripremi i provedbi agresije na prostor Republike Hrvatske. Kroz proces upravljanja krizom, kojeg je vodilo srpsko političko-vojno vodstvo s jasnim imperijalnim ciljem, koristilo je „pobunu” srpskog naroda u Hrvatskoj za imperijalne interese.¹³ Manipulacija po kojoj su: "...dva glavna stuba obrane Jugoslavije – srpski narod i JNA" (Kadijević, 1993., 89) imala je za cilj stvaranje povoljnih uvjeta prihvaćanja rezultata vojne operacije kao potpore istodobnoj diplomatskoj operaciji a u funkciji uvjeravanja međunarodne zajednice kako Srbija odnosno srpski narod i "JNA" "spašavaju Jugoslaviju". Mehanizam ugroženosti "spasitelja" Jugoslavije protezat će se kroz čitavo razdoblje agresije posebice u njenoj početnoj fazi. "Pobunu" Srba uskoro će zamijeniti provokacija o "ugroženosti" "JNA" kao miro-

¹³ Po Domazetu (2000.), upravo sigurnosne nestabilnosti, stvaranje kriza i održavanje mira ne odvija se slučajno. Radi se upravo o primjeni metode "upravljanja krizom" kojom se uspješno u vrijeme globalizacije osvaja prostor dominacije (interesna sfera).

tvoritelja i glavne zapreke “građanskom ratu”. Tako će u scenariju napada na Republiku Hrvatsku posebno mjesto imati očekivani napad hrvatskih vojnih snaga na vojarne u trenutku “ratnog pohoda” na Sloveniju po proglašenju njene samostalnosti. Napad na vojarne u tom trenutku trebao je poslužiti kontinuiranoj diplomatskoj operaciji u dokazivanju “genocidnosti” Hrvata te kompromitirati borbu hrvatskog naroda za svoju državu.

Plan napada na Sloveniju bio je u biti plan manevra snaga u funkciji zavaravanja i prikrivanja glavnog cilja, te prostorno dovodjenja velikosrpskih snaga u povoljniji položaj u odnosu na branitelja. Teritorijalno očuvanje bivše državne zajednice u njenim dotadašnjim granicama nije bila ozbiljna inačica u određivanju ratnih ciljeva već njeno rušenje kako bi se ostvario težišni teritorijalni imperijalni cilj. Da Slovenija nije bila u planovima teritorijalnog posezanja potvrđuju izvori velikosrpske agresije, a u novonastalim okolnostima odluka Predsjedništva bivše državne zajednice o povlačenju “JNA” iz Slovenije od 18. srpnja 1991. godine dakle, nedugo poslije proglašenja njene samostalnosti. Vojna operacija u smjeru Slovenije bila je u funkciji provokacije hrvatskog političko-vojnog vodstva, koje je po ugovoru između hrvatske i slovenske strane imalo zadaću reakcije ukoliko “JNA” vojno intervenira. Napad na “JNA”, odnosno na vojarne, zapravo bi predstavljalo planirano poželjno stanje za ostvarenje ciljeva diplomatske operacije, bez čije uspješnosti, moguće ostvarenje vojnih ciljeva, u kontekstu ostvarenja strategijskog političkog imperijalnog cilja – “Velike Srbije”, postaje beznačajno.

Stanje “ugroženosti JNA” trebalo je pred međunarodnom zajednicom poslužiti za opći napad na Hrvatsku sa prostora SR Jugoslavije i Bosne i Hercegovine, ali i sa prostora Slovenije sa snagama koje se po velikosrpskim vojnim planerima i nisu namjeravale tamo zadržati, te će se sporazumno premjestiti na prostore Bosne i Hercegovine i SR Jugoslavije, a u kasnijim ratnim operacijama koristiti za napade na Republiku Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Tako Kadrijević (1993., 93) kaže: “Osnovna zamisao uporabe oružanih snaga...svjesno dopustiti da neprijatelj prvi napadne i to tako da cijeli svijet vidi tko je agresor...” te dodaje “...istodobno pripremiti JNA za rat sa Hrvatskom kada ga Hrvatska otpočne protiv JNA” (127). Međutim, hrvatsko političko vodstvo donosi vrlo značajnu strategijsku odluku vremenske odgode oslobađanja vojarni, sinhronizirajući djelotvornost političko-diplomatske i uspješnost vojne operacije, posebice sa stajališta njihove interakcijske uloge u osiguranju gospodarske prostorne funkcionalnosti, ka krajnjem cilju strategijske operacije, međunarod-

nom priznanju Republike Hrvatske. U svezi tog razdoblja Kadrijević (1993., 129) ocjenjuje: "...Tuđman je u nekoliko navrata rekao kako su od njega tražili i predlagali mu da napadne na JNA za vrijeme oružanih sukoba u Sloveniji i kako je on to odbio. Ja nisam ni jednom prilikom te njegove izjave komentirao, ali sam smatrao i onda i sada, da bi za nas bilo bolje da nas je tada napao nego kasnije, jer je bilo očigledno da do sukoba mora doći, i da *vrijeme* radi više protiv nego za nas, kao i da mi, iz razloga koje sam detaljnije izložio povodom obrazlaganja osnovne zamisli uporabe JNA u ovoj fazi sukoba, moramo sačekati napad, a ne prvi napasti".

Strategijski aspekt obrane Vukovara

Vrijeme će biti značajan faktor posebice za branitelja. Uloga "JNA" jednog od glavnih aktera i sama priroda rata kao velikosrpska agresija bit će sve jasnija i pred međunarodnom zajednicom odnosno, pred svjetskim javnim mnijenjem. Premda je bila nejasna u definiranju agresije, i nije imala odgovarajući odgovor, temeljna zasluga međunarodne zajednice u rješavanju ratnoga stanja u korist branitelja bilo je Izvješće Badinterove komisije 1991. godine, koja će sukladno Ustavu iz 1974. godine priznati republičke granice kao državne. Navedeno će dakako dati zamah diplomatskoj operaciji da kroz daljnje razotkrivanje prirode agresije na Hrvatsku, uz potporu uspješne vojne obrane, stekne povoljne uvjete za međunarodno priznanje (Slika 5.).

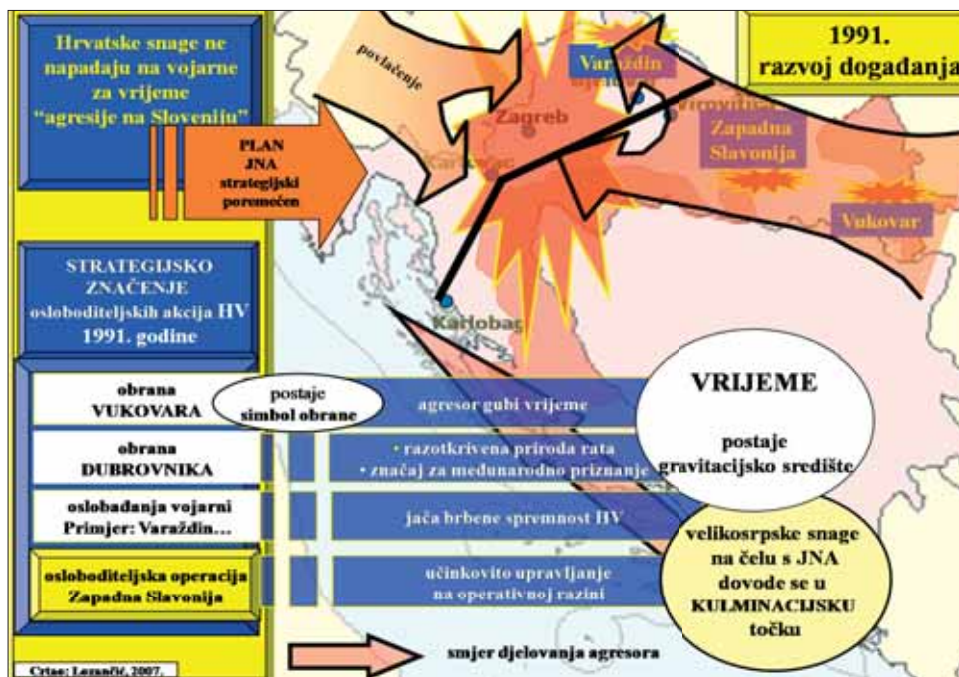
Napadna djelovanja agresora na Dubrovnik, kulturno-civilizacijsko središte globalnog značenja, te relativno mali udio Srba od svega 6,67% u nacionalnoj strukturi dubrovačkog područja po popisu iz 1991. godine, dodatno je razotkrilo imperijalnu bit rata protiv Hrvatske.

Civilno-vojnim djelovanjem s jedinstvenim ciljem oslobođenja teritorija od velikosrpskih snaga i istodobnim zaustavljanjem daljnje agresije, Republika Hrvatska je dobivala na vremenu bitnom sa stajališta rasta ukupne, posebno vojne sposobnosti za provedbu vojnih operacija na svim razinama vođenja rata. Vrijeme je time postalo **gravitacijsko središte** strategijske operacije ukupne nacionalne moći, a posebno bitno značenje u tom kontekstu predstavljala je **obrana Vukovara**.¹⁴

14 Kao izvor moći: "U praksi je gravitacijsko središte najčešće bitna sastavnica agresorskih snaga na ratištu, a pogotovo na bojištu...to može biti i vrijeme, kohezija suparničkog saveza ili politička i tvarna potpora određene države..." (Barić i sur., 2003.).

Agresor je planom munjevitog manevra imao za cilj brzim prodorom manevarskih, poglavito oklopno-mehani-ziranih snaga, osvojiti istočnu Slavoniju, te se spojiti sa snagama koje su iz smjera Okučana trebale presjeći na tom dijelu Hrvatsku, okupirati zapadnu Slavoniju, te nastaviti prodor i okupaciju do slovenske granice. Međutim, herojska obrana grada učinit će Vukovar gradom herojem, a vremenom i simbolom obrane Republike Hrvatske.

Slika 5.
 Strategijsko značenje obrambenih akcija Hrvatske vojske

Faktor vremena kao gravitacijskog središta, u kontekstu strategijskog značaja vukovarske obrane u odnosu na ukupnu velikosrpsku agresiju na prostoru bivše državnice zajednice, omogućit će Republici Hrvatsko strategijsko narastanje ukupne nacionalne, a posebno vojne sposobnosti kroz:

- daljnji tijek naoružavanja – oslobađanjem vojarni;
- organiziranje, mobilizaciju i razmještanje snaga;
- dosezanje sposobnosti upravljanja na operativnoj razini (osloboditeljska operacija u zapadnoj Slavoniji 1991. godine);
- proces jačanja ukupne borbene spremnosti hrvatskih oružanih snaga.

Jačanje borbene spremnosti branitelja, te istodobni trend opadanja kod agresora dovest će njegove snage u **kulminacijsku točku** krajem 1991. godine. Bitku za Vu-

kovar na taktičkoj razini ratovanja Hrvatska je izgubila, ali njen doprinos vremenu kao strategijskom gravitacijskom središtu, u kontekstu ukupne strategijske operacije, na cjelokupnom ratištu na kome je provedena velikosrpska ratna kampanja – značio je ukupnu ratnu pobjedu. Borbeni moć hrvatskih snaga prerast će borbenu moć agresora na hrvatskom ratištu, koji će krajem 1991. godine, nakon zadnje taktičke pobjede u bitci za Vukovar, doživjeti i prvi vojni poraz u napadnoj osloboditeljskoj operaciji hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji. Oslobođanje dijela zapadne Slavonije predstavlja početak vojnog poraza agresora, koji će se nastaviti na preostalom okupiranom dijelu završnim osloboditeljskim operacijama “Bljesak” i “Oluja” 1995. godine. Navedeni početak vojnog poraza krajem 1991. godine bit će dovoljan za ukupno doseganje političkog cilja iskazanom međunarodnim priznanjem Republike Hrvatske 15. siječnja 1992. godine. Značaj vojnog poraza agresora, je u toliko važniji što se dogodio upravo na prostoru krajnjeg političkog cilja, crti Virovitica-Karlobag, te je u biti značio nemogućnost njegova doseganja odnosno - velikosrpski ratni poraz.

Ovakav razvoj ratnih događanja prisilit će agresora na konačno poštivanje 13. primirja potpisanog u Sarajevu 2. siječnja 1992. godine. Bit će to preduvjet dolaska UN snaga na okupirana područja Hrvatske. Dakako, dolazak UNPROFOR-a značio je potrebitu vremensku pauzu Republici Hrvatskoj, značajnu za podizanja ukupnih nacionalnih sposobnosti, kako bi sa što manje žrtava oslobodila preostala okupirana područja. S druge pak strane, agresor svjestan nemogućnosti doseganja krajnjih maksimalističkih velikosrpskih ciljeva mijenja strategiju velikosrpskog ratnog pohoda, pokušavajući “zamrznuti” ratni neuspjeh u Hrvatskoj, te odvojeno nastaviti velikosrpski plan u Bosni i Hercegovini.¹⁵

Geostrategijsko značenje obrane Vukovara

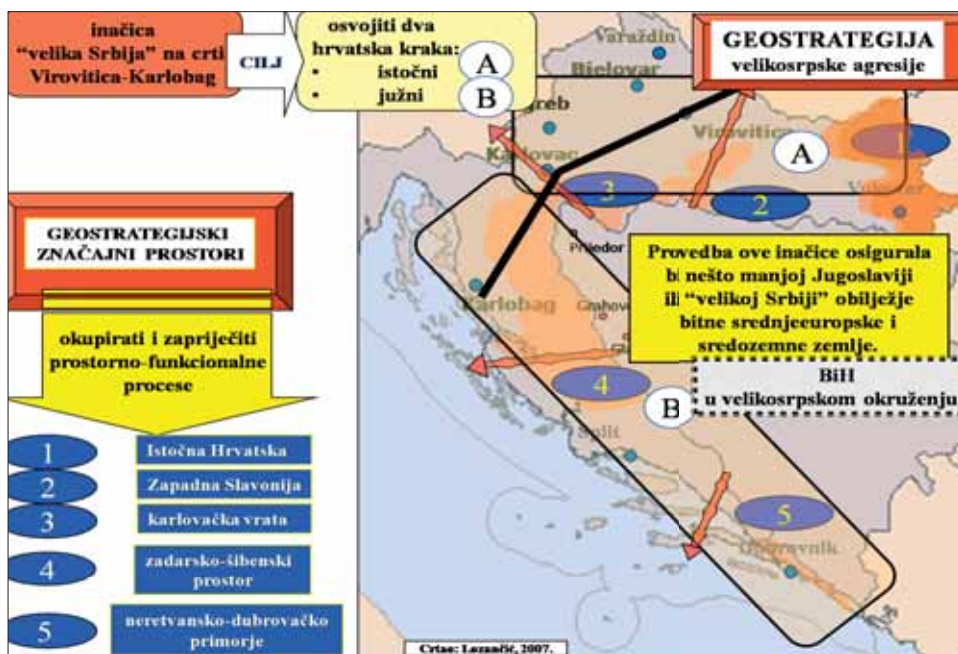
Agresija na Republiku Hrvatsku imala je jasan geostrategijski cilj da osvajanjem dva hrvatska kraka, istočnog i južnog amputira Republiku Hrvatsku, te osigura primarno geostrategijsko obilježje “Velikoj Srbiji” sredozemne i srednjeeuropske države, koja u protivnom ostaje središnja balkanska država (Slika 6.). Dok su: “...Dubrovnik obranila, osim njegovih vojnika, i njegova svojstva sredozemne

¹⁵ Kasniji vremenski slijed podrazumijevao je spajanje osvojenih teritorija u BiH s onima u Hrvatskoj te njihovo priključenje Srbiji.

metropole” (Rogić 1993., 516) što je imalo bitno značenje u procesu međunarodnog priznanja Hrvatske, istodobno na istočnom kraku po istom autoru Vukovar je “...bio zaboravljen u atlasu srednoeuropskog tijela...”, a oslobođenje je moralo otpočeti simboličnom rekonstrukcijom Vukovara kao hrvatske dunavske metropole.

Uspješna provedba velikosrpskog plana na dva hrvatska kraka značila bi i ogromnu strategijsku prednost agresora u ostvarivanju krajnjih političkih ciljeva u Hrvatskoj, a posebice u Bosni i Hercegovini koja bi se našla u velikosrpskom okruženju.

Slika 6.
 Geostrategija agresije na Hrvatsku

Tako je zapravo obrana Bosne i Hercegovine započela i zavisila od obrane Republike Hrvatske poglavito u ratnim događanjima na prostoru Hrvatske 1991. godine.

Planom napada “JNA” Hrvatska je trebala biti presječena na bitnim geostrategijskim prostorima čime bi bili zaustavljeni prostorno-funkcionalni procesi odnosno, ugrožena njena ukupna nacionalna moć, te stvoreni preduvjeti doseganja strategijskih ciljeva agresije.

Obranu Vukovara dakako treba promatrati u kontekstu obrane, ne samo istočnog kraka Hrvatske, već i sa stajališta uspješnih integralnih borbenih djelovanja hrvatskih snaga i na ostalom dijelu hrvatskog ratišta. Posebno je bitno naglasiti međuodnos uspješnosti vojnog čimbenika

na hrvatskom istoku i na jugu, poglavito na bitnom stratezijskom smjeru koji preko prostora Bosne i Hercegovine spaja panonski i sredozemni dio Hrvatske – panonsko-srednjojadranskom stratezijskom pravcu. U okviru ovog pravca bitno geoprometno i geostratezijsko značenje imaju dva vojnooperacijska koridora, neretvansko-bosanski i požeško-vrbaski (Slika 7).

Uspješnost obrane krajnjih ishodišta ovih pravaca osigurala je perspektivu prostorno-funkcionalnih procesa na prostoru Bosne i Hercegovine, čak, i za vrijeme agresije. Njihova uloga je utoliko bila značajnija jer je otvarala Bosnu i Hercegovinu prema Hrvatskoj odnosno, prema europskim integracijskim procesima.

Ratne pobjede u Republici Hrvatskoj, te uloga Vukovara u kontekstu spomenutog stratezijskog značenja, oblikovale su novonastale uvjete za konačan slom velikosrpske agresije kako u Hrvatskoj tako i na prostoru Bosne i Hercegovine, ne samo na vojnom, već ukupnom stratezijskom planu – doseganja statusa međunarodno priznate države.

Slika 7.
 Obrana Vukovara u
 geostratezijskom
 kontekstu okružja

Zaključak

Razdoblje globalnih geostrategijskih promjena 1980-tih godina sukladno vizijama velikosrpskih ideologa pružalo je prigodu za novi pokušaj širenja Srbije na Zapad odnosno, na prostore Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Velikosrpska agresija 1991. godine vođena je planski i sustavno odnosno, rušenje bivše SFRJ bilo je dio plana stvaranja "Velike Srbije". Radilo se o izvedbenoj završnoj fazi pokušaja ostvarenja vjekovnog sna življenja Srba u jednoj teritorijalno što većoj Srbiji.

Tako je plan, kreiran pod okriljem SANU i srpskog političkog vodstva, predviđao ratnu opciju, te sustavnu uporabu "JNA", kao jednog od glavnih aktera agresije. Plan "JNA" sukladno strategijskim velikosrpskim ciljevima trebao je osigurati okupaciju cijele Hrvatske, povlačenje "JNA" iz Slovenije (Kadijević, 1993.), te u okolnostima poražene Hrvatske, a pod okriljem međunarodne zajednice, stvaranje "Velike Srbije".

Tijek vojnih operacija "JNA" na prostoru Republike Hrvatske 1991. godine nije se odvijao sukladno planiranom scenariju i dinamici s krajnjim političkim ciljem amputacije dva geostrategijski značajna kraka Republike Hrvatske. Snage "JNA" su zaustavljene na svim bojištima, a posebno značajne osloboditeljske operacije, odvijale su se na prostoru Slavonije.

Sukladno vojnogeografskim uvjetima istočnohrvatskog bojišta (izduženi manevarski prostor) agresor je planirao presjeći Hrvatsku na prostoru zapadne Slavonije, brzim probojem osvojiti istočnu Slavoniju, spojiti snage te prema spomenutom scenariju nastaviti napadna djelovanja u smjeru zapada. U tim okolnostima, sa stajališta vođenja strategijske operacije, faktor vremena postaje gravitacijsko središte, a obrana Vukovara u tom kontekstu poprima obilježja strategijskog značenja. Premda je na taktičkoj razini ratovanja bitka za Vukovar izgubljena, u kontekstu ostvarenja nacionalnog cilja ima strategijski značaj, kako za ukupnu vojnu, tako i za nacionalnu pobjedu u procesu stvaranja države – Republike Hrvatske.

Velikosrpski ratni pohod ostvario je samo jedan politički cilj, rušenje bivše državne zajednice, ali ne i temeljni – međunarodno priznata "Veliku Srbiju". S druge, pak, strane, ratna pobjeda Republike Hrvatske 1991. godine stvorila je povoljne uvjete i Bosni i Hercegovini, da kroz konačni slom velikosrpske agresije, izbori državnu samostalnost. Time značaj obrane Vukovara, u kontekstu poraza velikosrpske agresije, ima i šire regionalno značenje.

BARIĆ, R.; BARIŠIĆ, A.; MAREKOVIĆ, M., (2003.): *Hrvatska vojska u eri globalizacije politike*, Defimi, Zagreb.

BELJO, A. (1997.): Ideologija Velike Srbije, Bleiburg 1945-1995., međunarodni znanstveni skup, *Hrvatski iseljenički zbornik*, ur: Kukavica, Vesna, matica iseljenika, Zagreb, 13-24.

BRZEZINSKI, Z. (1994.): *Izvan kontrole – globalna previranja uoči 21. stoljeća* (prijevod s engleskog), Otvoreno sveučilište, Zagreb.

BRANDT, M.; ČOVIĆ, B.; LETICA, S; PAVIĆ, R.; TOMAC, Z.; VALENTIĆ, M.; ŽULJIĆ, S. (1990.): *Izvori velikosrpske agresije*, Zagreb, August Cesarec – Školska knjiga.

DOMAZET, D. (1997.): Kako je pripremana agresija na Hrvatsku ili preoblikovanje JNA u srpsku imperijalnu silu, *Hrvatski vojnik*, 26., Zagreb.

DOMAZET, D. (2000.): Nova bipolarnost svijeta ili nova strategija integracije prostora, *Hrvatski vojnik*, br.61/X., Zagreb.

JURČEVIĆ, J. (1993.): Vukovarski otpor srpskoj ratnoj agresiji na Hrvatsku 1991..., *Društvena istraživanja* 4-5., Institut za primjenjena društvena istraživanja, Zagreb, 479-501.

KADIJEVIĆ, V. (1993.): *Moje viđenje raspada – vojska bez države*, Politika, Beograd.

KLEMENČIĆ, M. (1993): Velikosrpska teritorijalna posezanja, *Društvena istraživanja*, 4-5., Institut za primjenjena društvena istraživanja, Zagreb, 285-303.

“Memorandum” SANU (1986.), Duga – vanredno izdanje (Juni, 1989), Beograd.

MILARDOVIĆ, A. (1991.): *Srbijanski masovni pokret i hrvatsko pitanje*, Globus, Zagreb.

PAVLIČEVIĆ, D. (1993.): Dva stoljeća velikosrpskih težnji prema Hrvatskoj 1793-1993., *Društvena istraživanja*, 4-5., Zagreb, 247-283.

PAVIĆ, R. (1991.): Europa na Jugo-prekretnici, *Vjesnik – politički dnevnik* (28.08.1991.), Zagreb.

PEPEONIK, Z. (1992.): O uzrocima i oblicima srpske agresije na Hrvatsku, *Geografski horizont*, 1., Zagreb, 1-5.

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981., po nacionalnom sastavu po opštinama Konačni rezultati, Državni zavod za statistiku, Beograd, 1982.

RADINOVIĆ, R. (1990.): O raspletu jugoslavenske krize i mogućim posljedicama, *Vojno delo*, 1-2., Vojnoizdavački i novinski centar, 11-26.

ROGIĆ, J. (1993.): Vukovar 91. i hrvatski nacionalni identitet, *Društvena istraživanja* 4-5., Institut za primjenjena društvena istraživanja, Zagreb, 501-521.

Statistički bilten br. 1934, (1992.), Prvi rezultati popisa stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991., Nacionalni sastav stanovništva po opštinama. SZS, Beograd

SUPEK, R. (1992.): *Krivovjernik na ljevici*, Globus, Zagreb

ŠAKIĆ, V. (1993.): Opći okvir proučavanja srpske agresije na Hrvatsku 1991., *Društvena istraživanja* 4-5., Institut za primjenjena društvena istraživanja, Zagreb, 217-242.

ŠAKIĆ, V. (1997.): *Načelo Vukovar – bilješke za imaginarnu povijest vukovarska Hrvatske*, Otvoreno sveučilište, Zagreb.

ŠTERC, S. i POKOS, N. (1993.): Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske, *Društvena istraživanja*, 4-5., Institut za primjenjena društvena istraživanja, Zagreb, 305-333.

TAYLOR, P. (1993.): *Political Geography*, 3rd ed., Londgman: Harlow.

Ustav SFRJ iz 1974. godine, *Narodne novine*, Zagreb.